

УДК 347.962

Н.І. КРЮЧКО,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ОЗНАК СУДОВОЇ ВЛАДИ

Ключові слова: суд, судова влада, судова система, ознаки судової влади, судова реформа

Питання судової влади традиційно притягують увагу дослідників, що обумовлено її призначенням та роллю у суспільстві. Разом із тим, процес дослідження інституту судової влади є дуже складним. Він включає в себе різні етапи, форми, методи вивчення, а також різноманітні шляхи відображення результатів наукового пошуку. Особливо ці процеси загострюються, коли проводяться заходи реформування правової системи, державності, державного апарату та інших значущих сфер життя держави.

Конституційна реформа, яка наразі активно проводиться, викликала необхідність та доцільність аналізу змін, що торкнулися судової влади, судової системи, судочинства, статусу суддів. Одним із таких елементів є ознаки судової влади, їх поняття, класифікація та значення.

Проблематика судової влади в цілому та її ознак зокрема завжди була предметом наукових досліджень та дискусій серед науковців і практиків. Науковці послідовно досліджують певні аспекти судоустрою та судочинства, не оминаючи окремі ознаки судової влади. На монографічному рівні це роботи В.В. Городовенка «Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні» (2007), О.Б. Прокопенка «Право на справедливий суд: концептуальний аналіз і практика реалізації» (2011), І.В. Юрєвич «Єдність судової влади» (2014), Б.О. Прокопенка «Добір кандидатів на посаду судді» (2016 р.), Ю.А. Меліхової «Морально-професійна культура судді як філософсько-правова

проблема» (2013 р.) та інші. Також цими питаннями опікувалися А.Л. Борко, С.В. Глущенко, У.А. Мірінович, І.Є. Марочкін, Л.М. Москвич, І.В. Назаров, С.В. Прилуцький, Н.В. Сібільова, В.В. Сердюк, В.С. Смородинський, О.З. Хотинська-Нор та інші дослідники природи судової влади, про що свідчить значна кількість статей цих авторів у юридичних виданнях.

Аналіз наукової літератури, присвяченої дослідженню окремих ознак судової влади, та нормативно-правової бази, що регулює судоустрій та судочинство, дозволяє дійти висновку, що термін «ознаки судової влади» не має нормативного закріплення, так як і не має монографічної роботи, яка би розкривала природу та сутність ознак судової влади.

Відповідно до зазначеного, для дослідження поняття «ознаки судової влади» як феномену соціально-правової дійсності в рамках цієї роботи необхідно вирішити наступні завдання:

- 1) дослідити ступінь закріплення ознак судової влади у Конституції та законах України;
- 2) конкретизувати значення та роль ознак судової влади у процесі її реформування задля досягнення ефективного рівня її функціонування;
- 3) назвати основні ознаки судової влади, що відповідають суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейським цінностям та стандартам захисту прав людини, що і є метою статті.

Аналіз норм Конституції України [1] дозволяє стверджувати, що термін «ознаки судової влади» не знайшов в ній широкого застосування, так само як і в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» [2]. Таким чином, це поняття набуло більшого використання у теорії судової влади та судового права, у судовій практиці. І це не дивно, адже проблематика ознак судової влади безпосередньо відображається у конкретних правовідносинах, що і дозволяє вести мову про перехід проблематики ознак судової влади із площини нормативної у площину практичного застосування.

Основні підходи до визначення поняття «ознаки судової влади» та характеристика її основних елементів почали формуватися разом із вченням про судову владу як окрему гілку єдиної державної влади.

В сучасних умовах широкий діапазон думок щодо встановлення обсягу поняття «ознаки судової влади» логічно витікає, на нашу думку, з ряду факторів. По-перше, семантика складових даного словосполучення суттєво варіативна, отже може породжувати можливість найрізноманітнішого тлумачення. По-друге, функціонування судової влади на різноманітних етапах її становлення та розвитку, а також реформування, засновано на розумінні її ознак в конкретну історичну епоху чи то якийсь проміжок часу, в певний етап розвитку державності, тип державного устрою тощо. По-третє, на визначення природи поняття ознак судової влади впливає обраний метод дослідження цієї правової категорії.

Не вдаючись до дискусій з приводу визначення поняття судової влади, зазначимо, що для цілей нашої роботи будемо використовувати термін «судова влада» у визнаному широкому його розумінні. Щодо поняття ознаки, то відповідно до тлумачних словників української мови «ознака» – це особливість предмета або явища, яка визначає подібність свого носія до інших об'єктів пізнання або відмінність від них; властивість. Сукупність ознак (яка може зводитися і до однієї єдиної ознаки) дозволяє відрізнити предмет (явище) від інших предметів (явищ). У спеціалізованій літературі зазначається, що існує багато різновидів ознак, найважливішими серед яких є поділи на характерні та нехарактерні ознаки, що відповідає головним і другорядним властивостям, а також постійні (необхідні) і тимчасові (випадкові) ознаки. Тобто, будь-які властивості, риси, правова природа правового інституту, які так чи інакше характеризують його, виокремлюють його, допомагають розпізнати його серед інших інститутів, і становлять його ознаки.

Виходячи з правової природи судової влади, її місця та ролі у суспільстві, її призначення, основних завдань та організаційної структури, спробуємо навести фактори, які впливають на визначення ознак судової влади та їх розуміння. Звісно, даний перелік не претендує на вичерпність. До таких факторів пропонуємо віднести такі:

1) поділ державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Це означає, що судова влада є однією з гілок єдиної державної влади; ознаки державної влади, у свою чергу, поширюються на судову владу;

2) оскільки судова влада є частиною державної влади і займає чільне місце в системі стримувань і противаг, то вона виконує загальнодержавні функції та має загальнодержавне призначення. Значимість цього обумовлена тим, що тільки державна влада на відміну від інших видів влади виступає як засіб вираження інтересів суспільства за якнайширшого його спектру;

3) паритетність судової влади з іншими гілками державної влади, що гарантує становлення та функціонування судової влади у тому вигляді, що забезпечує виконання її призначення. Не ставлячи під сумнів рівноправність гілок влади, все ж слід зазначити, що деякі автори особливе місце в системі поділу влади відводять судам вищих інстанцій, наділений правом розглядати справи, сторонами яких можуть виступати інші органи державної влади [3, с.19]. Так, зазначають, що органи судової влади захищають права і свободи людини і громадянина від будь-якого свавілля з боку державних органів [4, с.132]. У цьому аспекті справедливою є позиція В.В. Городовенка, який наголошує, що в контексті системи противаг судову владу характеризує юридична можливість впливати на рішення та дії законодавчої і виконавчої влади, тим самим врівноважувати їх. У той же час, органи законодавчої і виконавчої влади не можуть вторгтися в компетенцію судової влади, порушувати «судові межі» [5, с.81];

4) судова влада здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами. Здійснення судової влади можливе лише за умови формування та ефективного функціонування суб'єктів, що становлять відповідно систему. Ця проблема традиційно притягує увагу дослідників, адже, як зазначає В.Є. Чиркін, для реалізації широкого кола завдань, що стоять перед державною владою, створюється державний механізм, який є системою державних органів, установ і посадових осіб [6, с.95];

5) судова влада має свою специфіку, обумовлену особливою природою, характером і змістом своєї діяльності, що також безумовно впливає на специфіку ознак судової влади.

Виходячи з вказаного, поширеною є класифікація ознак судової влади на загальні та особливі. Так, як зазначається у юридичній літературі, судовій владі притаманні певні загальні ознаки, характерні для влади взагалі. Їх аналіз дозволяє з'ясувати, у чому полягає та виявляє себе владний характер діяльності її повноважень суду. Хоча кожна ознака, властива владі взагалі, стосовно судової влади, безумовно, набуває певної специфіки. Крім того, вона містить ознаки, що розкривають її специфіку, унікальну природу, виключне місце в системі державної влади, – це специфічні ознаки. Усі ці ознаки в сукупності, доповнюючи одна одну, дозволяють визначити поняття судової влади з урахуванням її владної сутності [7]. Виходячи з цього, науковці називають такі загальні ознаки судової влади:

- 1) соціальний характер влади;
- 2) структура владовідносин;
- 3) цілеспрямованість влади;
- 4) вольовий характер влади;
- 5) регулююче й організаційне призначення влади;
- 6) примусовий характер влади.

Специфічними ж пропонують вважати наступні:

- 1) об'єктивність;
- 2) легітимність;
- 3) нормативність;

- 4) особлива предметна сфера;
- 5) ситуативний характер влади.

Дослідниця ознак судової влади У.А. Мірінович називає наступні ознаки судової влади:

- 1) державний характер судової влади;
- 2) незалежність, самостійність та відокремленість судової влади;
- 3) виключність судової влади;
- 4) єдність судової влади;
- 5) судова влада здійснюється на основі і у відповідності з вимогами процесуального закону та на основі певних принципів;
- 6) судовій владі належить функція контролю;
- 7) виконання вимог суду і виконання його рішень забезпечується силою держави [8, с.20–23].

Цікавою є й точка зору, представлена щодо ознак судової влади, що базується на розумінні сутності судової влади. Відповідно найбільш істотними ознаки судової влади названо:

- 1) особливий різновид державної публічної влади;
- 2) своєрідний спосіб охорони та захисту прав, свобод та інтересів людини, юридичних осіб, держави, суспільства в цілому;
- 3) самостійність, незалежність та рівність з іншими гілками державної влади;
- 4) стримування і врівноваження інших гілок державної влади;
- 5) виключність юрисдикції щодо здійснення судовою системою правосуддя та судового контролю;
- 6) практична реалізація у правовідносинах;
- 7) відсутність підпорядкування судів вищого рівня судам нижчого рівня;
- 8) загальнообов'язковість прийнятих рішень та їх забезпеченість державним примусом;
- 9) дотримання спеціального процесуального порядку [9, с.12].

Фахівці з конституційного права зазначають, що судовій владі властиві й специфічні ознаки. До них відносять:

- 1) правосуддя в Україні здійснюється виключно судами (жоден інший орган держав-

ної влади не має права взяти на себе компетенцію судової влади);

2) рішення з конкретної справи може бути винесене лише судом і є обов'язковим для виконання всіма державними органами та посадовими особами;

3) тільки суд держава наділяє правом використовувати примусові повноваження державної влади;

4) виняткове правове становище суду в системі державних органів визначається Конституцією України й іншими нормативними актами;

5) особливий порядок формування судового корпусу, режиму його діяльності та притягнення суддів до відповідальності;

6) особлива система контролю за діяльністю судової влади (тільки контроль за законністю судових рішень і дотримання судом процедури їх прийняття) [10, с.128].

О.І. Махніцький зазначає, що безумовно судова влада є самостійною гілкою державної влади, яка має всі основні загальні риси, що притаманні владі. Водночас судовій владі властиві специфічні ознаки, що відрізняють її від інших гілок державної влади. Насамперед її специфіка визначається в особливій процедурі, процесуальній формі здійснення її повноважень. Крім того, судова влада відрізняється особливим статусом та режимом діяльності її посадових осіб – суддів, які здійснюють цю владу. Специфічною ознакою судової влади є й особлива система контролю за її діяльністю. Такий контроль може бути тільки правовим контролем за законністю судових рішень та дотриманням судами процедури їх прийняття. Це виключає будь-яку можливість втручання у відправлення правосуддя з боку інших гілок державної влади [11, с.23].

Таким чином, множинність ознак інституту судової влади як об'єкта пізнання потенційно невичерпна, що свідчить про те, що наведені переліки ознак судової влади дещо переплітаються та доповнюють один одного. Також у науковій та навчальній літературі

зустрічаються й інші класифікації – з них ми назвали лише основні (загальноновизнані), що розкривають сутність судової влади, її особливості та призначення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

3. Николенко А. Э. Принципы разделения властей и единства государственной власти в конституционно-правовой доктрине и практике : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. СПб., 2006. 21 с.

4. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.

5. Городовенко В. В. Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні : монографія. К. : Фенікс, 2007. 224 с.

6. Чиркин В. Е. Государствоведение : учебник. 2-е изд., испр. и доп. М. : Юристъ, 2000. 382 с.

7. Організація судових та правоохоронних органів: підруч. для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / І. Є. Марочкін, Н. В. Сібільова, В. П. Тихий та ін. ; за ред. І. Є. Марочкіна, Н. В. Сібільової. Х. : ТОВ «Одісей», 2007. 528 с.

8. Мірінович У. А. Поняття та ознаки судової влади // Наукові записки Львівськ. ун-ту бізнесу та права. 2012. Вип. 8. С. 20–23.

9. Борко, А. Л. Сутність і ознаки інституту судової влади // Вісник Харківськ. нац. ун-ту внутр. справ. 2011. № 4. С. 8–14.

10. Орленко В. І. Конституційне право України: навч. посіб. К. : Паливода, 2011. 156 с.

11. Махніцький О. І. Судова влада: сутність, зміст та поняття // Актуальні проблеми держави і права. 2013. Вип. 70. С. 19–25.

Крючко Н. І. Проблематика дослідження ознак судової влади // Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 3. С. 98–102. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_3_18.pdf

Встановлюються причини, що в сучасних умовах спричиняють широкий діапазон думок щодо встановлення обсягу поняття «ознаки судової влади». Наводяться фактори, які впливають на визначення ознак судової влади та їх розуміння. Також наведено класифікації основних ознак судової влади, що дані у науковій літературі. Зазначено, що множинність ознак судової влади означає їх невичерпний перелік.

***

Крючко Н.И. Проблематика исследования признаков судебной власти

Устанавливаются причины, вызывающие в современных условиях широкий диапазон мнений по установлению объема понятия «признаки судебной власти». Приводятся факторы, влияющие на определение признаков судебной власти и их понимание. Также приведены классификации основных признаков судебной власти, данные в научной литературе. Отмечено, что множественность признаков судебной власти означает их неисчерпаемый перечень.

***

Kryuchko N.I. The Problematic of the Study of the Attributes of the Judicial Power

The reasons which in modern conditions cause a wide range of opinions on the establishment of the scope of the concept of «signs of judicial power» are established. Factors influencing the determination of the features of the judiciary and their understanding are given. Also, classifications of the main features of the judiciary are given, given in the scientific literature. In the end, the author notes that the multiplicity of features of the judiciary means their inexhaustible list.

Форум права ФП